

GÖR SOM LILLAN: ÅRETS ARKIVGÄRNING TILLDELAS MINISTER REHN

TEXT: STELLA WECKSTRÖM
FOTO: SVENSKA CENTRALARKIVET

Arbetsgruppen för Arkivens Dag har beslutat att tilldela minister Elisabeth Rehn priset för Årets arkivgärning”, skriver Svenska centralarkivet i ett pressmeddelande 31.10.2025. Ministern och människorättsaktivisten Elisabeth Rehn har beslutat sig för att överlåta sitt personarkiv till Svenska centralarkivet, och nu belönas hon för sin insats för att värna om det finländska kulturarvet och bidra med källmaterial för framtida forskning. Men vad var det som fick Rehn att överlåta sitt personarkiv på 8,5 hyllmeter?

– Jag har alltid samlat på mig saker som jag inte förstår att slänga bort. Det syns i mitt hem, där finns flera minnessaker från olika skeden i mitt liv, säger Rehn.

Och flera skeden är det. Från kommunalpolitiken i Grankulla och hennes första anförande i riksdagen om hundskatten till presidentkampanjer och uppdraget som FN:s sändebud i det forna Jugoslavien. Hennes liv är fullt av historiska händelser, bland annat posten som Finlands och världens första kvinnliga försvarsminister åren 1990–1995.

– Det var ett ganska ordentligt ståhej kring det. Jag fick utstå ganska mycket med den posten, minns hon.

Något som har haft särskilt stor betydelse för Rehn är de brev hon har samlat på sig under årens lopp. Under hennes tid som försvarsminister tog hon emot många ovanliga och personliga brev från beväringar.

– Beväringarna var inte så högtidliga med mig. Jag var ju ”bara en kvinna” och inte något att ta på stort all-

var på samma sätt som de tog de föregående manliga försvarsministrarna.

“Moi Ellu, mitä sulle kuuluu? Meillä menee ihan hyvin!” stod det i ett av breven som var undertecknat av flera beväringar från samma inkvartering.

– Sådana brev fick jag så himmelens mycket av, skrattar hon.

Det kom även flera nödrop.

– På den tiden var till exempel homosexualitet inte lika accepterat som det är idag och det bidrog till att vissa beväringar mädde mycket dåligt under tjänstgöringen. Det fanns beväringar som blivit tvingade till tjänstgöring av sina föräldrar, och som var nära att begå självmord.

Rehn tog kontakt med beväringarna som skickat nödroppen och såg till att de fick komma till bland annat det dåvarande militärsjukhuset Tilkka i Helsingfors. Väl på plats kunde de prata ut och få den hjälp de behövde.

– Brevens innehåll gällde allvarliga problem, det är viktigt för historien att de sparas.

DEN OKÄNDA SOLDATEN

Barndomen tillbringades i Mäntsälä tillsammans med mamma Ruth, pappa Anders och storasystrarna Ulla och Gunnel. Anders var kommunalläkare, och flickorna hjälpte ofta till på mottagningen. Då kriget bröt ut tjänstgjorde Anders som sanitetsmajor, medan Ruth och alla tre döttrar hjälpte till i Lotta Svärd-arbetet.

– Jag var åtta, nio år gammal som flicklotta. En av mina uppgifter var att skicka paket till den okända soldaten vid fronten. Jag stickade sockor som antagligen var alldeles grymma, skrattar Rehn.

Förutom de grymma sockorna så fanns det även ett kaffepaket och ett personligt brev i paketet.

– Till min förvåning fick jag ett svar av denna okända soldat! Det var så underbart, jag får fortfarande kalla kårar när jag tänker på det. Soldaterna var så glada över att vi tänkte på dem kring juletid.

SLIPSEN TILL AMERIKA

Ett annat speciellt brev Rehn återkallar är ett tackbrev från **Lynne Cheney**, hustru till USA:s tidigare försvarsminister och vice president **Dick Cheney**.

– Dick Cheney var försvarsminister samtidigt som jag och vi blev goda vänner. När jag tillsammans med min man Ove var på officiellt besök i Washington beundrade hans fru Lynne Oves slips. Hon tyckte att även hennes man, försvarsminister Cheney, borde ha en snygg slips, berättar Rehn.

Väl hemma i Finland gick Ove till Stockmann där han hade köpt slipsen. Han hittade en likadan och skickade den per post till Lynne Cheney.

– I brevet tackar fru Cheney Ove för den underbara slipsen och säger att det var så härligt att träffa oss och att de hoppas att vi träffas snart igen, kanske i Finland. Och till Finland kom de sedan något senare!

Små tecken av mänsklighet mitt bland allt det formella är oerhört viktiga anser Rehn. Därför tycker hon att det är så ledsamt att människor inte skriver brev längre. Speciellt kärleksbrev, som hon lyfte upp i sitt tacktal för Årets arkivgärning.

– I mitt tacktal berättade jag om ett samtal jag nyligen hade med min bästa väninna som är nästan lika gammal som jag. Hon hade läst sina gamla kärleksbrev och funderade på att bränna upp dem så att hennes barn inte skulle få tag på dem.

Först tänkte Rehn att det var en god idé och att hon borde göra detsamma.

– Men desto mer som jag tänkte på saken så förstod jag att breven har betydelse. Hur man kände och uttryckte sig för 70–80 år sedan behöver inte vara bundet till en person, utan till själva fenomenet, konstaterar hon.

– Därför sörjer jag ohyggligt över att det inte skrivs

brev längre. Vi förlorar en del av historien i samband med det. I och med att jag har sparat alla mina brev tycker jag att fenomenet hur vi uttryckt oss genom tiderna är viktigt att föra vidare, fortsätter hon.

Breven är bara en liten del av samlingen. Det finns en massa fotografier och tidningsnotiser från Rehns äventyr.

– Jag tyckte helt enkelt att det var värt att föra mitt personarkiv vidare, och Svenska centralarkivet tog emot det med glädje.

KVINNOR INOM FÖRSVARET

Det har gått 34 år sedan de första kvinnliga fredsbevararna skickades ut i världen, och 30 år sedan frivillig värnplikt för kvinnor infördes i Finland. Ordningen är onekligen underlig, då kvinnor först fick lov till tjänstgöring utomlands och först senare hemma i Finland.

– Att skicka ut de första kvinnliga fredsbevararna var inte lika svårt som det var att få kvinnor in i den finska armén, berättar Rehn.

Till en början så motsatte sig Rehn frivillig värnplikt för kvinnor eftersom hon ansåg att värnplikten i så fall borde vara frivillig för män. Men så småningom ändrade hon sig när hon förstod att det var viktigt att gå vidare i frågan om kvinnor i militären. Det resulterade i att den finska armén skrev historia år 1995 då de första kvinnorna inledde sin tjänstgöring.

Rehn berättar för Medborgarbladet att hon hoppas att vi skulle kunna ta steget framåt och införa allmänt uppbud för alla så att kvinnor också får möjlighet att få en inblick i försvaret.

– Jag ser det som en rättighet för kvinnor att veta hur försvaret fungerar och ha beredskap att möta militära konflikter. Det motivet hade jag då jag kämpade för kvinnors möjligheter inom försvaret. Jag tyckte att det var en rättvisefråga.

Under sin tid som försvarsminister möttes hon av påstående om att kvinnor gör redan sitt med att föda barn och det skulle vara ett hinder för arbete inom försvaret. Samtidigt fanns det många fredsbevarare med familj som utförde sitt arbete utan problem.

– Åsikterna var starkt delade. Det är viktigt att alla dessa processer bevaras, inte bara nu efter 30 år utan också i framtiden. De är en del av historien.

Rehn anser att klimatet för kvinnor har blivit hårdare, och att vår jämställdhet har försvagats igen.

– De avtal som gjordes på min tid, såsom Pekingdeklarationen, skulle inte gå igenom idag eftersom det finns så mycket kvinnoförakt, förklarar hon.

– Jag tycker att det är sorgligt att fastän kvinnor har varit så länge i armén så blir de fortfarande illa behandlade av både manliga befäl och beväringar. Män tycker inte om att ledas av kvinnor. Det här är en trend som tyvärr

går i fel riktning.

Som ett till exempel lyfter Rehn upp löneskillnaderna mellan kvinnor och män.

– Om man tittar på de som tjänar mest så märker man att det finns väldigt lite kvinnor i toppen, trots att det finns många kvinnliga ledare. Det beror på att många fortfarande anser att ledarskapet passar bäst för en karl.

“I ALLA OMRÅDEN VAR DET KVINNANS KROPP DÄR STRIDERNA EGENTLIGEN FÖRDES.”

Fastän Rehn i sina egna ord är “en virrig 90-åring” så döljer hon inte sina åsikter i globala frågor som gäller mänskliga rättigheter.

– Jag har uttalat mig kraftigt om situationen i Gaza eftersom jag känner till området väl. Som försvarsminister besökte jag mellanöstern regelbundet. Jag var god vän med både Israels dåvarande ledning och den palestinska myndighetens president **Yasser Arafat**. För FN gjorde jag senare en specialrapport om UNRWA och hjälpen till Palestina.

Hon var även emot att Finland skulle frångå Ottawa-fördraget om personminor.

– Jag har sett så mycket människor som fortfarande, efter 30 år, trampat på minor och lemlästas. Jag har själv bott flera år i Bosnien, med rädslan att trampa fel, berättar hon.

Rehn har jobbat hårt för kvinnors rättigheter i flera år, även efter sitt arbete som människorättsrapportör. Tillsammans med den liberianska politikern och senare presidenten **Ellen Johnson Sirleaf** genomförde hon en utvärdering baserad på FN-resolutionen 1325 om kvinnors roll i krig och konflikter. Utvärderingen undersökte hur krig påverkar kvinnors liv och hur kvinnor runt om i världen kan delta i fredsarbete. Arbetet omfattade konfliktråden från Östtimor och Kambodja till Colombia, Balkan och flera afrikanska länder. Totalt granskades 14 pågående konflikter.

– I alla områden var det kvinnans kropp där striderna egentligen fördes. Det slutade alltid i våldtäkt och förnedrande av kvinnor. Det är ett sätt att underkuvast folk, förklarar Rehn.

Som människorättsrapportör har Rehn suttit öga mot öga med flera personer som gjort sig skyldiga till fruktansvärda brott.

Hur behåller man lugnet och fortsätter driva sitt uppdrag som människorättsrapportör?

– Jag har varit så rasande att jag har haft himmelens svårt att hålla lugnet. Jag hade turen att bli tilldelad en säkerhetsofficer från försvarsmakten, som följde med på några av mina resor till Mellanöstern när jag var försvarsminister, berättar Rehn.

Säkerhetsofficeren fick senare tjänstledigt från För-

svarsmakten för att kunna arbeta som Rehns säkerhetsofficer under den period då hon var människorättsrapportör på Balkan, i två och ett halvt år. När Rehn därefter utsågs av FN:s dåvarande generalsekreterare **Kofi Annan** till specialrepresentant och högste chef för FN i Bosnien, anställdes han av FN.

– Han kunde lugna ner mig och i de situationerna var det finska språket utmärkt. Han brukade säga: “nyt rauhoitua, nyt otetaan tauko.” (Nu lugnar du dig, nu tar vi en paus). Det fick jag höra när han märkte att jag var nära att ryta ifrån.

Rehn brukade kontakta representanter för olika länder och organisationer som jobbade på konfliktområdena. På samlingarna diskuterade man möjligheterna till samarbete, så att inte alla gjorde samma arbete. Där berättades det tråkiga saker om hjälparbetarna.

– Jag minns själv ett möte en gång i Östra Kongo när det talades om de förfärliga brotten och våldtäkterna mot kvinnor. Då var det en fransman som sade “Madame Rehn, you must understand that men have their needs.” (Madame Rehn, ni måste förstå att män har sina behov). Då fick min säkerhetsofficer säga “nyt sinä rauhoitua”. Jag höll på att spricka!

Samlingen ägde rum åtta på morgonen och fransmannen luktade gårdagens sprit.

– “Hur kan de här personerna ha skickats av sin regering för att komma och hjälpa?” tänkte jag. Det var inte riktigt trevligt.

FÖRSVAR- OCH JÄMSTÄLLDHETSMINISTER

Vid regeringsbildningen 1991 fick Rehn den unika titeln försvars- och jämställdhetsminister. Hon var alltid väldigt noga med att hon inte skötte jämställdhetsfrågorna från Försvarsministeriet, utan arbetade några dagar i veckan på Social- och hälsovårdsministeriet, som var hem för jämställdhetsfrågorna.

– Där hade jag utmärkta medarbetare, vi blev goda vänner. Vi jobbade tillsammans för jämställdhet och de var väldigt kompetenta, berättar hon.

Förnyelsen av jämställdhetslagen stod på agendan, och Rehn lade fram ett förslag om könskvotering. Stödet från regeringen var svagt.

– Det fanns ett stort motstånd inom regeringen, där fick jag inte igenom könskvoterna. Men när jag presenterade lagen i riksdagen sade jag att om utskottet i sin behandling vill införa könskvoter kommer jag inte att motsätta mig det. Och så blev det, riksdagen beslutade att könskvoterna skulle tas in i lagen.

Centerns **Sirkka-Liisa Anttila** tog hårt itu med att driva igenom förnyelsen av jämställdhetslagen i utskottet.

– Det var ett samarbete mellan riksdagsledamot Anttila inom riksdagsutskottet mot den övriga regeringen, som inte var beredd på det här, förklarar Rehn.

INTERVJU

Förnyelsen skärpte förbudet mot könsdiskriminering, införde 40-procentskvoter i bl.a. nämnder och utskott samt krav på aktivt arbete för jämställdhet. Målet var att ge kvinnor samma möjligheter som män att utnämnas till tjänster i statliga och kommunala organ.

DEN FÖRSTA KVINNAN

Rehn gick in i rikspolitiken år 1979, och vid den tiden möttes kvinnor ofta av attityder som innebar att de behövde arbeta hårdare för att bli tagna på allvar.

Vilket råd skulle du ge till unga kvinnor som går in i politiken i dag?

– Ni ska tappert fortsätta att framföra era åsikter, det har ni all rätt till. Tänk aldrig på att ni säger något som kvinna, utan att ni säger det som en människa med goda åsikter och avsikter, säger Rehn.

– Och så borde man inte, som även jag är skyldig till, säga att karlar inte förstår sig på något. Man måste själv vara jämställd på alla håll. Det är viktigt.

Rehn understryker att fastän det ibland tar ont när man möter motgångar så ska man inte ge upp.

– Sök hjälp då det känns att det behövs. Jag får fortfarande väldigt mycket förfrågningar om jag har tid att ge lite råd.

När utrikesministeriet startade Kavaku-kurserna för blivande diplomater fick hon höra att en stor del av deltagarna hade nämnt henne som förebild, trots att hon inte har varit aktiv i politiken på länge.

– Det gläder mig att allting har haft en betydelse. Att jag som människa, som kvinna, har haft det, säger Rehn.

”Den första kvinnan” var Rehns slogan i presidentvalet 1994. Hon hade en stor del av det finska folket bakom sig och tog sig till den andra omgången. Men i den avgörande omgången vann **Martti Ahtisaari** (SDP) med 53,9 % mot Rehns 46,1 %. Sex år senare fick Finland se sin första kvinnliga president, **Tarja Halonen** (SDP).

– President Halonen har många gånger sagt att utan min oväntat framgångsrika kampanj skulle hon inte vunnit. Min synliga kampanj jämnade vägen för en kvinnlig kandidat, med chans att bli vald!

– Det visar att man nästan kan bli president även med ett mycket litet parti och en medborgarorganisation bakom sig.

”FASTÄN JAG SKULLE DÖ, SKULLE JAG INTE GE BORT DEN DÄR PLATSEN”

Den 6 maj 1992 höll regeringen en presskonferens i Smolna där försvarsminister Rehn offentliggjorde beslutet att Finland skulle köpa 64 amerikanska F/A-18 Hornet-plan. Köpet var historiskt. Förutom att det var

landets största vapenaffär hittills bröt beslutet också mot traditionen att köpa hälften av planen från väst och hälften från öst. På en uppvisning i Åbo samma år fanns det plats för en utomstående i ett av planen. Rehn blev erbjuden platsen.

– Det var många karlar som påstod att jag inte skulle våga. Då beslutade jag att fastän jag skulle dö skulle jag inte ge bort den där platsen i planet.

Den specialsydda flyguniformen har hon fortfarande kvar.

– Flygturen var ganska hemsk, men samtidigt ganska härlig, minns hon.

Tror du att omvärlden fick en annan syn på Finland och kvinnligt ledarskap?

– Jag tror nog att det hade en inverkan. Det är klart att det inte förändrade allt, men det var i alla fall ett litet steg framåt.

Trettio år senare ersattes Hornet-köpet av beslutet att Finland skulle köpa de amerikanska F-35-planen.

BEREDSKAP GÄLLER OSS ALLA

I dag pratar vi återigen om beredskap och oro i Europa. Rehn är förtvivlad över att se världen röra sig i en så osäker riktning. Hon lärde sig vid en tidig ålder hur viktigt beredskap verkligen är.

– Beredskap gäller oss alla. Det betyder inte att man har huset fullt med vapen utan det är frågan om hur man klarar sig i krissituationer, förklarar hon.

– Man ska ha ett nödförråd i hemmet. Om jag inte kan ta mig till butiken på fem dagar ser jag till att jag har allt jag behöver.

Som exempel lyfter Rehn fram en storm på annan dag jul för flera år sedan.

– Det var en alldeles fruktansvärd storm och jag var utan elektricitet i fyra dygn och tio minuter. Jag beslöt mig för att jag skulle klara mig, och jag bevisade att de där fyra dagarna var möjliga. Jag flyttade soffan till min eldstad och läste böcker med en pannlampa på huvudet då det blev mörkt, skrattar hon.

EN HÄLSNING TILL SFP:S VÄLJARE

Avslutningsvis vill Rehn skicka en hälsning till SFP:s väljare.

– Ni ska lita på, rösta på och stödja SFP. Vi har mångsidigt folk med mångsidiga kunskaper. För oss är det viktigt att individen står i centrum. Det handlar inte om massrörelser, utan om att sätta människan först. Om vi fortsätter arbeta på det sättet så kommer vi att klara oss bra också i fortsättningen.

ELISABETH REHN tillsammans med Hornet-besättningen under flygningen i Åbo 1992.
FOTO: SVENSKA CENTRALARKIVET

Have a nais president!

12 Marie och Ingemar S. Melin i godnatt-förresten på de första manifestationerna. Foto: Hanne Sørensen

Kvällen då allt förändrades

12 – Vi är glada och stolta, naturligtvis. Men när Elisabeth Rehn till slut blev vald till president var det en annan historia. En historia som vi idag kan se i filmen "Have a nais president!"

Valnatten den 12 april 1994 blev en historisk natt för Sverige. För första gången i vår historia valdes en kvinna till president. Elisabeth Rehn blev den första kvinnan att bli vald till president i Sverige.

Valnatten blev en kväll som alla svenskar kommer att minnas. En kväll som förändrade Sverige. En kväll som gjorde att vi fick en kvinnlig president.

13 Presenspektivet när manifestationer för Elisabeth Rehn samlade till Åbo och Finska kvinnorna i Åbo.

14 Marie och Ingemar S. Melin i godnatt-förresten på de första manifestationerna. Foto: Hanne Sørensen

14 – Vi är glada och stolta, naturligtvis. Men när Elisabeth Rehn till slut blev vald till president var det en annan historia. En historia som vi idag kan se i filmen "Have a nais president!"

15 Marie och Ingemar S. Melin i godnatt-förresten på de första manifestationerna. Foto: Hanne Sørensen

16 Marie och Ingemar S. Melin i godnatt-förresten på de första manifestationerna. Foto: Hanne Sørensen

17 Marie och Ingemar S. Melin i godnatt-förresten på de första manifestationerna. Foto: Hanne Sørensen

Urklipp ur Medborgarbladets presidentvalsspecial från 1994, då **ELISABETH REHN** kandiderade och tog sig till andra omgången.
FOTON: SVENSKA CENTRALARKIVET

ELISABETH REHN med pappa **ANDERS CARLBERG** 1936.

ELISABETH REHN besöker Mellanöstern 6-10.10 1990.

RUTH och **ANDERS CARLBERG** med döttrarna **GUNNEL**, **ELISABETH** och **ULLA** i Mäntsälä ca. 1947.

ELISABETH REHN och Försvarsminister **DICK CHENEY** 10.10.1991.

ELISABETH och **OVE REHN** tar studenten 1953.

Oväntad inbjudan från påven **JOHANNES PAULUS II** för samtal om mänskliga rättigheter och situationen i Bosnien, 1995.

OLE NORRBACK, **ELISABETH REHN** och **BORIS REHNLUND** i plenisalen 1979.

ELISABETH REHN tillsammans med f.d. FN-generalsekreteraren **KOFI ANNAN** i New York 19.4.1999.

Svenska riksdagsgruppen 1979.

ELISABETH REHN tillsammans med den liberianska politikern och senare presidenten **ELLEN JOHNSON SIRLEAF**.

SFP önskar alla en fridfull jul
och ett gott nytt år!

RKP toivottaa kaikille rauhallista joulua
ja onnellista uutta vuotta!

*Kissa odottaa joulupukkia!
(Hän on ollut oikein hiltti!)*
Elisabeth Rehn

SFP RKP